

Колата-кораб и произходът на карнавала. (размисли върху една стара фотография)

Преди време, разглеждайки с интерес архивните броеве на „Морски вестник“ попаднах на една необичайна фотография – лодка, поставена върху четири колела и теглена от кон¹. Тогава в мене се зароди усещането, че вече съм виждал или чел за нещо подобно. Източникът на това „дежа вю“ беше наученото като студент за два големи празника през античната епоха – на бог Дионис в древна Гърция и на богиня Изида в древен Египет, елинистическите царства и Римската империя.

С празника *Антестерия* (ст. гр.) древните елини са отбелязвали началото на пролетта. Той се е провеждал в три последователни дни – от 25 до 27 февруари според съвременния календар. В първия ден от празника се отваряли делвите с готовото ферментирало вино. Основният ритуал тогава е било посрещането на бог Дионис и въвеждането му в неговото святилище. Натоварвали истинска лодка на четириколка или оформяли самата кола като кораб, украсен с гирлянди от цветя, бръшлян и разноцветни ленти от плат, а вътре поставяли статуята на бог Дионис (**обр.1-3**). Шествието се състояло от мъже преоблечени като силени или сатири, а жените като вакханки. Всички пеели химни посветени на бог Дионис, танцували и свирели на флейти, кавали, тимпани и тъпани. Този ритуал представлял мита за пленяването на Дионис от морски пирати и последвалото им превръщане от бога в делфини.²

С празника *Плоифесиа* (ст. гр.) или *Navigium Isidis* (лат.) средиземноморските народи са отбелязвали началото на сезона за корабоплаване. Той се е провеждал на 5 март според съвременния календар. Основният ритуал е било празничното шествие от святилището на богинята Изида до морския бряг с малък модел на кораба на богинята и пускането му на вода. На платното били изписвани молитви към Изида за закрила на моряците и безпроблемно плаване. В Египет кораба на богинята е бил носен от хора (**обр.4-5**), а в гръко-римския свят корабът е бил поставян на колесница – т.н. *carrus navalis*, кола-кораб (лат.) (**обр.6**). Този ритуал представлял епизод от древноегипетския мит за убийството на Озирис от Сет и търсенето на неговото тяло от съпругата му Изида. Според мита тя се качила сама на лодка, и държейки наметалото си разпънато го използвала като платно. Поради тази причина в целия средиземноморски свят богинята Изида била почитана и като покровителка на моряците и корабоплаването. Във връзка с тези нейни функции тя била наричана още Фариа – “посочващата пътя в морето” (по името на Александрийския фар) и Пелагия – “морската”.³

Тези ритуални шествия се запазили и през следващите епохи. С налагането на християнството като водеща религия в Европа техният смисъл обаче бил променен. В католическия свят Изида – покровителка на моряците се трансформирала в Богородица, почитана като *Stella Maris* – „морската звезда“ (звездата Поларис или малката мечка – основен небесен ориентир за древните моряци).⁴ В християнския празничен цикъл карнавалът бележи началото на великденския пост. Във връзка с това се предполага, че названието за тези маскарadni шествия „карнавал“ произлиза от *carne vale* – „сбогом месо“ или *carne levare* – „премахвам месото“ (итал.). Колата-кораб обаче се запазила като задължителен елемент в повечето карнавални шествия. През средновековието нейното значение постепенно било забравено и тя се превърнала в обект на веселба

(обр.7-8). Именно с нея е свързано другото основно предположение за произхода на названието „карнавал“: *carro navale* – „кола-кораб“ (лат.).

Д-р Петър Скорчев пише, че в Бургас, Анхиало и Варна карнавалът се е провеждал от незапомнени времена, за разлика от вътрешността на страната, където е бил привнесен неотдавна и няма корени сред традициите на местното население. Според д-р Скорчев варненският карнавал е бил традиция, характерна за гръцкото и гагаузкото малцинство, но се е празнувал от всички жители на града. Според спомените на стари варненци-кореняци, основният елемент, без който карнавала не се провеждал е бил малък модел на кораб, повесен на гредата и носен от група моряци. По-късно обаче този обичай изчезнал. Според д-р Скорчев обезгърчаването на българското, черноморско крайбрежие е станало причина празнуването на карнавала постепенно да западне и по негово време той да има случаен, повърхностен характер. Отбелязвайки връзката между гръцкото малцинство и празнуването на карнавала, д-р Скорчев предполага, че неговия произход трябва да се търси в предхристиянската, антична епоха. Той извежда обичая с разнасянето на модел на кораб от древния празник *Navigium Isidis*.⁵ Не трябва да се изключва обаче и вероятността този обичай да е произлизал от древногръцкия празник на пролетта Антестерия. По подобен начин на о-в Скопелос, Гърция се провежда и до днес празничното шествие „Трата“. Основен елемент в него е модел на кораб, носен от маскирани мъже, в който е седнал капитан. Участниците в шествието изпълняват песни със сексуално съдържание, а до неотдавна задължително е присъствал и фалически символ. На края на деня моделът на кораба се пуска да плава в морето. Този празник се провежда винаги седем седмици преди Възкресение.⁶

Въз основа на всички тези факти с голяма доза сигурност може да се предположи, че каруцата-лодка от архивната фотография е част точно от някое от ежегодните карнавални шествия, провеждани преди време в стара Варна. Присъствието на жени в лодката категорично опровергава предположението този своеобразен впряг да отразява момент от трудовото ежедневие на морските труженици. Всеизвестно е старото моряшко поверие, че жена на борда носи нещастие. Този впряг не би могъл да е част от погребално шествие – според традиционните поверия в превозното средство, пренасящо ковчег с мъртвец не бива да седи жив човек. Не е възможно, а и не е необходимо да се търси с кой точно от двата описани антични празника има някаква далечна връзка този впряг. Единственото, което може да се каже за него, е че най-вероятно това е местен, варненски вариант на *carro navali*.

Теодор Роков
Отдел АРХЕОЛОГИЯ
teorokov@abv.bg
0878389565

Бележки:

¹ Виж снимката на: http://morskivestnik.com/mor_kolekcii/da_varna/karuca05072013.html

² W. Burkert. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985, pp. 237-41

³ M. Tomorad. Egyptian Cults of Isis and Sarapis in Roman Fleets, u: L'acqua nell'antico Egitto: vita, rigenerazione, incantesimo, medicamento (ed. A. Amenta – M. M. Luiselli – M. N. Sordi), Proceedings of the First International Conference for Young Egyptologists (Chianciano Terme, 15-18 October 2003), Roma, 2005, 241-253.

⁴ K. Giunio. Isis-the Sea Star and the ceremony of navigium isidis – DIADORA 26/27, 2012-2013, p.438

⁵ П. Д. Скорчев. Карнавалът като старинно морско празненство – Морски сговор, год. IX, бр. 3, 1932, с. 10

⁶ За описание на шествието „Трата“ на о-в Скопелос виж: I. Dempsey. The Trata – The Ship Procession of Skopelos, 2010 - <https://skopelosnews.wordpress.com/2013/03/09/trata-on-sunday/>

Образи:

Обр.1. Чернофигурно изображение. Древногръцка ваза (VI в .пр. Хр.) -

<http://aviagemdethespis.blogspot.com/2011/02/tragicos-precursores-de-esquilo.html>

Обр.2. Теракотов модел на кола-кораб с 4 делви за вино и изображение на Дионис.

Гърция (VII в. пр. Хр.) - <https://www.pinterest.com/pin/95349717087133373/>

Обр.3. Съвременна възстановка на празника Антестерия в Лапитос, Кипър през 1960 г. -

http://kypros.org/Occupied_Cyprus/lambousa/pages/Gymnasium_anthestia_1960.html

Обр.4. Шествие с корабът на Изида, релеф върху стените на храма на богинята на о-в Фила, горното течение на р. Нил, Египет (IV в. пр. Хр.) -

http://www.artship.org/inquiry_paper_scenography.html

Обр.5. Съвременна възстановка на празника Navigium Isidis в Оясо, Испания през 2011 г. Статуята на богинята Изида е поставена в модел на тръстикова лодка -

<https://www.flickr.com/photos/oiasso/7261086214/in/album-72157629875376514/lightbox/>

Обр.6. Стенопис от Остия, Италия (III в.) - <http://www.ostia-antica.org/vmuseum/cynegetica.htm>

Обр.7. Кола-кораб на карнавала в Нюрнберг, Германия. Цветна миниатюра (16 -19 в.) -

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/Schembartlauf.jpg>

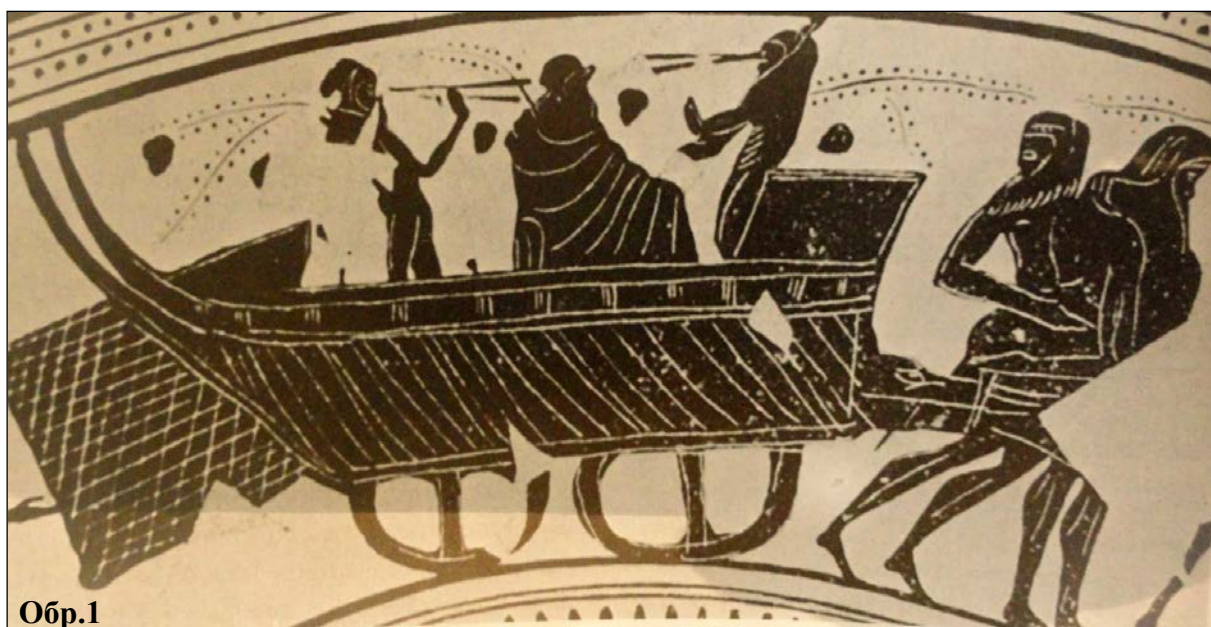
Обр.8. Карнавала в Кьолн, Германия. Живописно платно (19 в.). На заден план се виждат две коли-кораби - <http://www.maskworld.com/wp/wp-content/uploads/2010/01/K%C3%B6ln-Rosenmontag-Neumarkt-Simon-Meister-1836.jpg>

Обр.9. Празнично шествие с модел на кораб на о-в Скопелос, Гърция през 1982 г. -

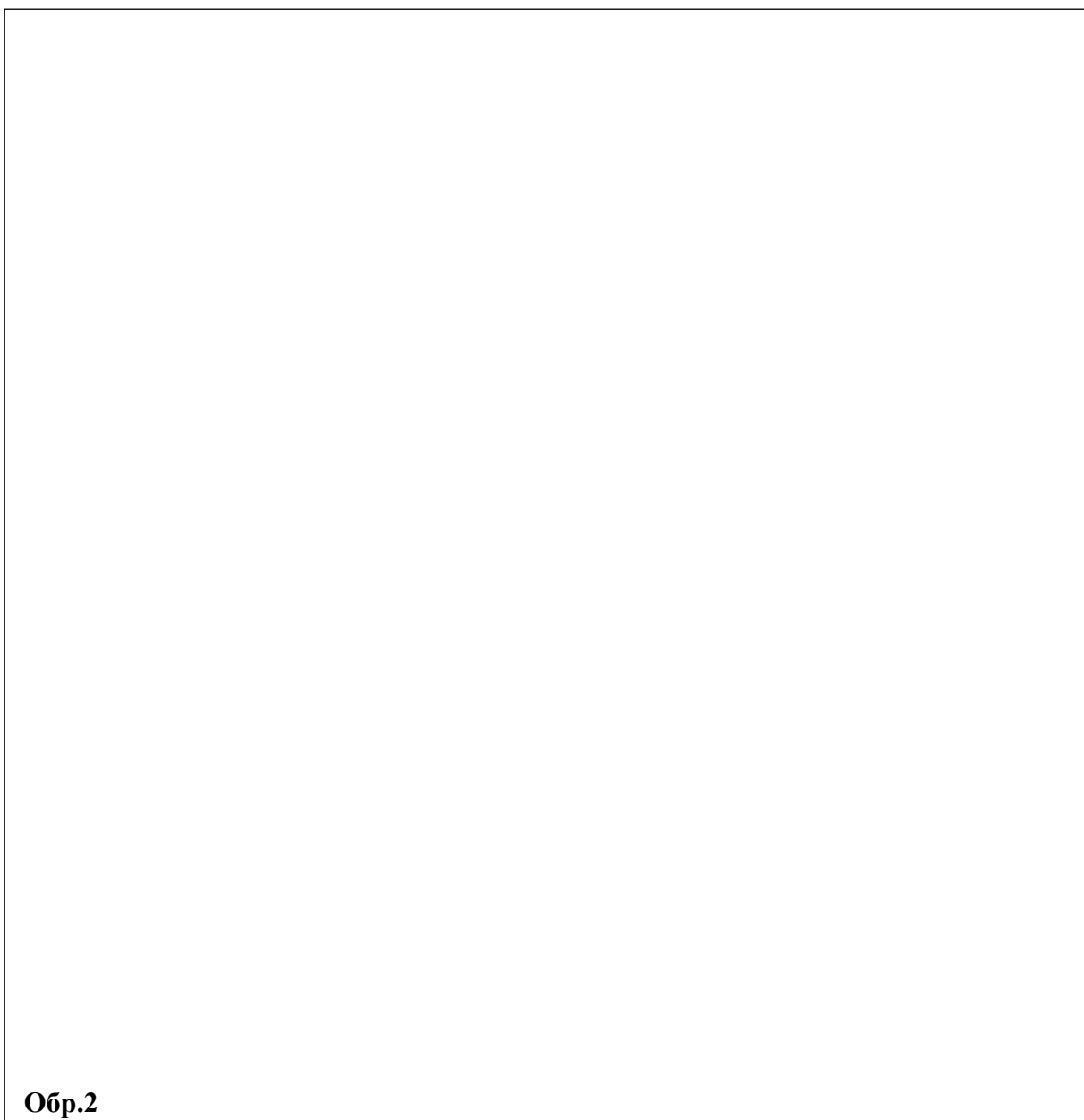
<https://skopelosnews.wordpress.com/2013/03/10/todays-trata-celebration-and-more/>

Обр.10. Празнично шествие с модел на кораб на о-в Скопелос, Гърция през 2014 г. -

https://skopelosnews.files.wordpress.com/2014/02/img_6965.jpg

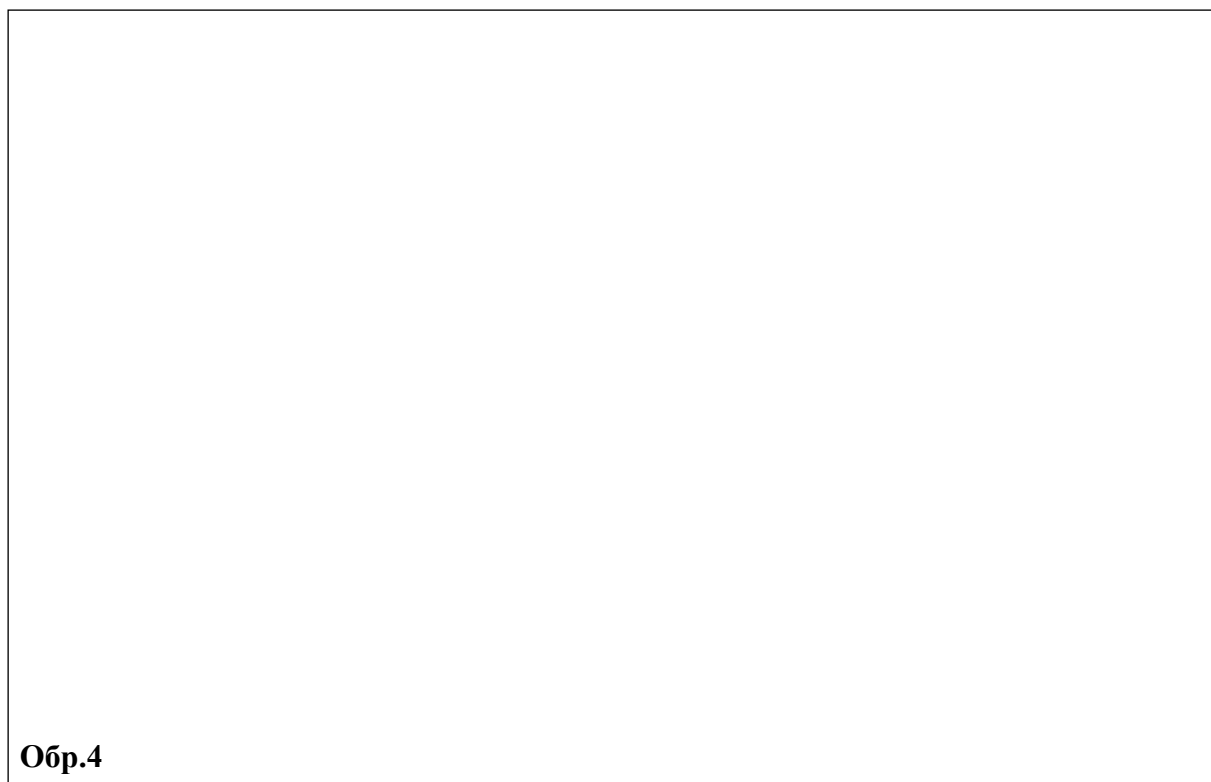
Oбp.1

Oбp.2

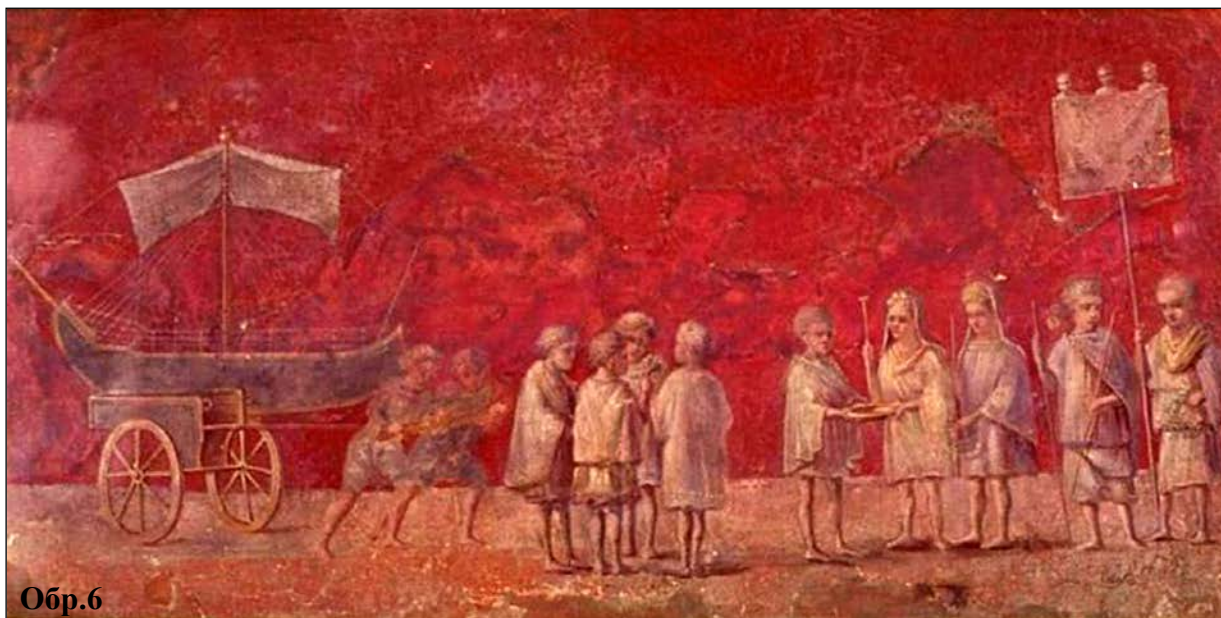
Обр.3

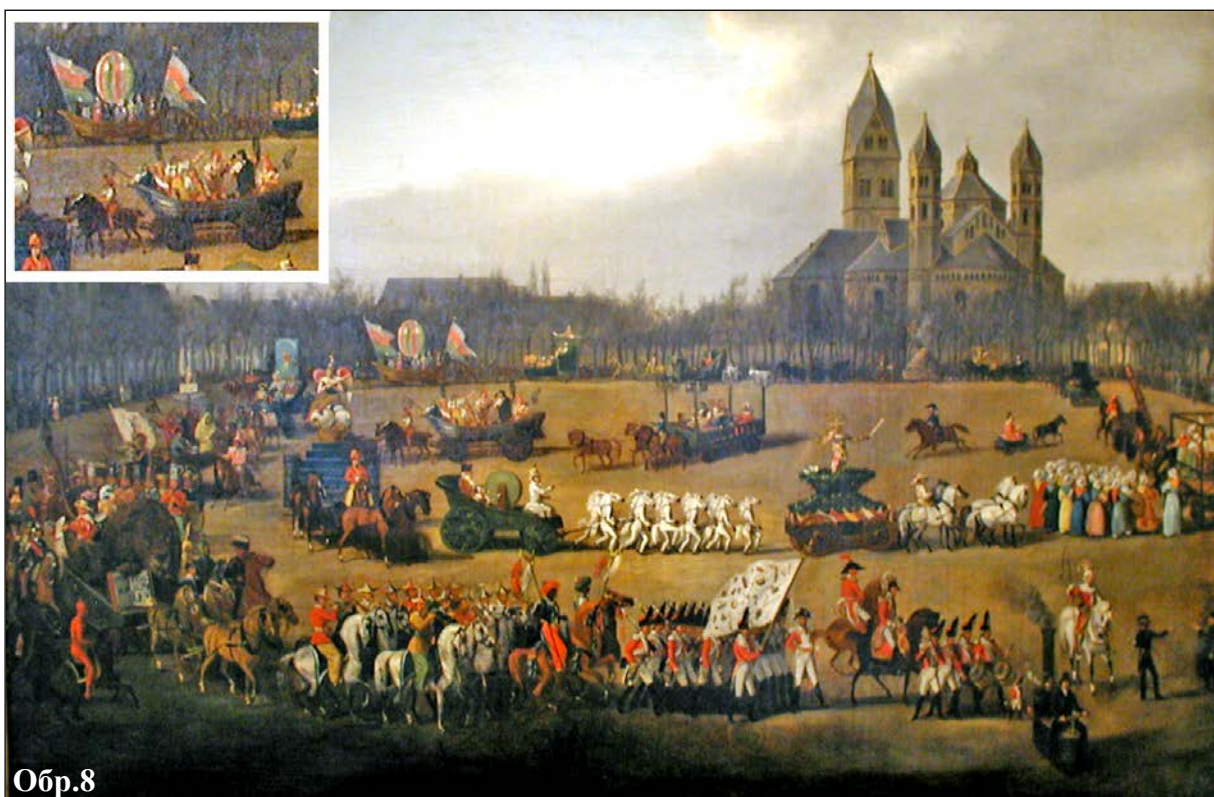
Обр.4

Обр.5

Обр.6

Обр.9

Обр.10